

Filologijos
fakultetas

Vilniaus
universitetas

ISSN 2669-0306

Kalbų vakaras 2020

Kalbų vakaro **KALBOS**

Vilniaus universitetas | 2020
VILNIUS

2020 m. Kalbų vakaro iniciatyvinė komanda:

Veronika Butkevičiūtė	VU Filologijos fakulteto absolventė ir Kalbų vakaro iniciatorė
dr. Vytautas Kardelis	VU Filologijos fakulteto profesorius
dr. Vilma Zubaitienė	VU Filologijos fakulteto docentė
dr. Daumantas Katinas	VU Filologijos fakulteto asistentas
dr. Mažena Mackoit-Sinkevičienė	VU Fizikos fakulteto lektorė
Vytis Vidūnas	VU Filosofijos fakulteto lektorius
Irena Snukiškienė	Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto doktorantė, VU Filologijos fakulteto jaunesnioji asistentė
Aurelija Šerniūtė	VU Teisės fakulteto doktorantė, jaunesnioji asistentė
Tadas Snuviškis	VU Filosofijos fakulteto doktorantas
Anastasija Andrejeva	VU Filologijos fakulteto magistrantė
Gabrielė Aputytė	VU Filologijos fakulteto bakalaurantė
Radvilė Bartkutė	VU Filologijos fakulteto bakalaurantė
Lukaš Kaminski	VU Komunikacijos fakulteto magistrantas
Jokūbas Kodoras	VU Filologijos fakulteto bakalaurantas
Teresė Pučinskaitė	VU Filologijos fakulteto bakalaurantė
Dominykas Raudonius	VU Filologijos fakulteto absolventas
Medeina Vansevičiūtė	VU Filologijos fakulteto bakalaurantė
Goda Zovaitė	VU Filologijos fakulteto absolventė ir 2019 m. Kalbų vakaro koordinatore

Kalbos redaktorė:

VU Filologijos fakulteto doktorantė Agnė Lisauskaitė

Kontaktai:

Facebook: <https://www.facebook.com/Kalbuvakaras/>

El. paštas: kalbuvakaras@gmail.com

Tel.: +370 607 90737

<https://doi.org/10.15388/kalbuvakaras2020>

Copyright © 2021 Authors. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited

Kalbų vakaro himnas pagal poeto Aido Marčėno eilėrašį „ars poetica“. Himno muzikos autorius – koncertmeisteris Ignas Garla ir VU Medicinos fakulteto studentas Raimundas Venšlauskas.

Choristai:

Aistė Emilija Brusokaitė	VU Filologijos fakulteto magistrantė
Adomas Kalinauskas	VU Ekonomikos fakulteto bakalaurantas
Kotryna Kraptavičiūtė	VU Filosofijos fakulteto bakalaurantė
Agnė Lisauskaitė	VU Filologijos fakulteto doktorantė
Raimundas Makauskas	VU Filosofijos fakulteto bakalaurantas
Teresė Pučinskaitė	VU Filologijos fakulteto bakalaurantė
Sigita Razmutė	VU Filologijos fakulteto bakalaurantė
Medeina Vansevičiūtė	VU Filologijos fakulteto bakalaurantė
Goda Zovaitė	VU Filologijos fakulteto absolventė

ars poetica

Pasaulis baigias, todėl
reikia rašyti eilėraščius.
Kas dieną tvirtai pasiryžus,
lyg dirbtum kokį prasmingą,
tik tau vienam suprantamą darbą:
statytum namus, laivą
nykstančiai savo šeimynai,
arba restauruotum šventyklą
numirusios andai religijos.
Reikia rašyti eilėraščius
net ir sekmadieniais, nes
tai yra šventė, tai yra darbas,
prilygstantis kunigo darbui.

Nes pasaulis baigias diena po dienos,
pasaulis baigias netgi sekmadieniais.
Todėl reikia rašyti eilėraščius,
reikia statyti namus, jei juose
ir nebus kam gyventi,
reikia kantriai pamatą rėsti,
diena po dienos, nes galas,
jei Dievas numirs anksčiau nei kalba,
ir kalba anksčiau nei pasaulis.

Marčėnas Aidas 1993, *Dulkės: Eilėraščiai*,
Vilnius: LRS leidykla.

VU fotografas
Edgaras Kurauskas

Grižimas prie Babelio

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto doktorantė,
VU Filologijos fakulteto jaunesnioji asistentė
Irena Snukiškienė

Šiandien pasaulyje skaičiuojama apie 7000 kalbų, neskaitant jų atmainų ir dialektų. Kiekviena kalba savyje slepia atskirą pasaulėvaizdį, mąstymo būdą, kultūrą. Viena vertus, šią įspūdingą įvairovę galima būtų matyti kaip didžiulį kultūros paveldą, antra vertus, Biblijoje kalbų sumaišymas vaizduojamas kaip bausmė, skirta pernelyg galingam tapusiam *homo sapiens* – savotiška izoliacija, įkalinimas kalboje, o kartu ir pasaulėvaizdyje. Kalbinė izoliacija paliečia ne tik atskirus žmones, bet išstisus bendruomenes ir tautas. Negalėjimas susikalbėti turi ne tik psichologinių, bet ir ekonominių, politinių pasekmių. Žodis *barbaras*, šiandien reiškiantis neišprususį tamsuolį, nesuvokiantį kultūros vertybių, senovės Graikijoje tiesiog apibūdino svetimtaučius, kurie kalbėjo neaiškia kalba, graikų ausims skambėjusia it laukinių garsai. Žmonės jau seniai suvokė, kokių galių įgautų išėję iš kalbinės izoliacijos. Apie tai pasakoja bibliinė Sekminių stebuklo istorija, kai, apaštalamis gavus daugiakalbystės dovaną, Evangelija staiga išplinta po visą pasaulį, nes skirtingos tautos ją išgirsta tiesiai į širdį pataikančia gimtąja kalba. Taigi, nieko keisto, kad žmogus nuo seno ieško įvairių grįžimo prie Babelio būdų.

Seniausias ir plačiausiai paplitęs susikalbėjimo būdas – vertimas. Vertėjai – tai žmonės, be kurių tarpkultūrinis dialogas tampa neįmanomas. Jie atveria kitus pasaulius, priartina svetimą kultūrą ir pasaulėvaizdžius, leidžia juos paversti kiekvieno asmeninės patirties dalimi, plečia ne tik žinias, bet ir žmonių jautrumą, empatiją. Tiesa, vertėjo vaidmuo ne visados būdavo įvertintas. Gausu senųjų ir net naujųjų laikų raštų, kurių vertėjai išliko anonimiški. Vertimas dažnai buvo nepelningas vergų ar vienuolių darbas, vertimus ribojo siaūros kalbų kombinacijos ir siauri tekstų žanrai. Pirmasis Korano vertimas į Europos kalbas pasirodo tik XII a., nors Europa jau nuo VII a. gyveno sandūroje su musulmonų pasauliu. Taigi, išstisus penkis amžius europiečiai gyveno neturėdami esminio rakto musulmonų pasaulėvaizdžiui suvokti.

Pastaruoju metu pasigirsta abejonių dėl vertimo profesijos ateities, kuriai grėsmę galėtų kelti sparčiai besivystančios ir vis tobulesnės, greitesnės ir pigesnės vertimus siūlančios informacinės technologijos. Pirmasis mašininis vertimas, sukurtas Džordžtauno universiteto ir IBM korporacijos, viešai pademonstruotas 1954 m. Nors tai buvo eksperimentas, apribotas tik dviejų (anglų ir rusų) kalbų kombinacija, apie 250 vienareikšmių žodžių ir viena sritimi, jau tada prognozuota, kad vos po kelerių metų mašininiai vertimai taps kasdienybe. XXI a. matome, kad svarbi tarptautinė komunikacija vis dar iš esmės palaikoma gyvų vertėjų pagalba. Versti galintis dirbtinis intelektas turėtų būti absoliuti žmogiškojo proto, mąstymo, jausmų ir estetinės jautros replika, kuri gebėtų ne tik tobulai perteikti faktus, bet ir literatūroje, poezijoje slypinčias aliuzijas, metaforas, tarp eilučių paslėptą informaciją.

Žinoma, žmogaus vertimai toli gražu ne visados esti tobuli. Beveik nekyla abejonių, kad neįmanoma šimtu procentų perteikti originalaus teksto su jo skambesiu, ritmika, giluminiais semantiniais

leksikos sluoksniais. Net pats žodis *vertimas* pirmiausia reiškia ‘išvertimą į kitą pusę’ – nebūtinai gerąją. Dar Migelis de Servantesas pastebėjo, kad vertimas prilygsta žiūrėjimui į flamandų gobeleną iš išvirkščiosios pusės: matomos tik formos, bet nelikę paveikslo ryškumo ir spalvų grožio. Vertimo istorijoje gausu pavyzdžių, kai vertimų netobulumai lėmė pasaulinius įvykius: pasigirsta svarstymų, kad vienintelį istorijoje branduolinio ginklo panaudojimą prieš kitą šalį nulėmė netikslus vertimas iš japonų kalbos į anglų kalbą. Nikita Chruščiovas, 1956 m. vakarų ambasadoriams ištaręs „Мы вас похороним“ (liet. *Mes jus palaidosime*), siekė įteigti komunizmo ilgaamžiškumą, bet pažodinis vertimas į anglų kalbą „We will bury you“ įgavo tiesioginio grasinimo susidoroti reikšmę ir sukėlė nemažą tarptautinį rezonansą.

Žmonija ieškojo ir kitų, tobulesnių grįžimo prie Babelio būdų. Vienas jų – dirbtinių kalbų ir meta-kalbų kūrimas. Lenkų-australų kalbininkė Anna Wierzbicka, remdamasi kalbinio reliatyvizmo idėja, pastebėjo, kad tarptautinė komunikacija, o ypač daugiakalbiai kultūriniai tyrimai negali būti atliekami verčiant. Žmogų kaip kalbančiąją būtybę riboja jo kalba ir joje slypinti kultūra, *homo loquens* visados žvelgia per savo kalbinę prizmę, kultūrą ir pasaulėvaizdį, todėl visada išlieka subjektyvus. Pasak A. Wierzbickos, siekdami objektyvumo, turime rasti universalų ir jokiai kalbai nepriklausantį atskaitos tašką, *tertium comparationis*, kuriuo galėtų būti jos su grupe mokslininkų kuriama natūrali semantinė metakalba (NSM). Šios kalbos žodyną sudaro hipotetinis sąrašas žodžių – semantinių primityvų, t. y. labai paprastų, elementarių sąvokų, kurios vienodai ir intuityviai suvokiamos visose kalbose ir galėtų būti naudojamos sudėtingesnėms sąvokoms paaiškinti. Semantinių primityvų yra palyginti nedaug, jie įgimti visoms kultūroms, todėl suteikia objektyvios tarpkultūrinės komunikacijos galimybę. A. Wierzbicka iš dalies savo idėjas grindžia Gottfriedo Leibnico mintimi apie žmonių minčių alfabetą (lot. *alfabetum cogitationum humanarum*), iš kurio sudaryti visi sudėtingesni konceptai. A. Wierzbicka tai vadina grįžimu prie Babelio.

Vis dėlto, NMS – tai techninė, dirbtinė kalba, tinkanti apibrėžti natūralią kalbą, galinti būti puikiai pritaikoma mokslo, tarptautinės politikos pasaulyje, bet pernelyg sudėtinga, kad galėtų būti vartojama visose žmogiškosios komunikacijos situacijose. Be to, NMS kūrimas reikalauja bene utopinių sąlygų – lingvistų komandos, sudarytos iš kiekvienos pasaulio kalbos atstovų. Natūrali kalba – gyvas organizmas, sparčiai besivystantis drauge su tauta, kultūriniais jos pokyčiais, o dirbtinės kalbos (pavyzdžiui, didelio populiarumo sulaukusi Balstogės žydo Ludwiko Zamenhofo sukurta esperanto), nebūdamos susietos su kultūra, natūraliai nesivysto ir yra pasmerktos žūti.

Šiandien pastebima dar viena grįžimo prie Babelio srovė, kurią galbūt lėmė sparti globalizacija, pragmatizmas ir technologinė plėtra. Tai – vienos *lingua franca* paieškos, savotiška unifikacija, siekis, kad kuo daugiau žmonių kalbėtų kuo mažesniu skaičiumi kalbų. Daugiau nei pusė žemės gyventojų bendrauja vos 23 kalbomis, taigi pragmatiškumas leidžia milžinišką visų pasaulio kalbų skaičių apriboti iki vos kelių plačiai vartojamų ir suprantamų daugumos. Šiandien *lingua franca* vaidmenį atlieka

anglų; sparčiai populiarėja ispanų bei kinų kalbos. Vis dėlto toks pragmatizmo padiktuotas mažesnių kalbų atmetimas lemia jose užkoduotų pasaulėvaizdžių ir kultūrų nykimą ir drauge nykstantį žmogiškąjį paveldą.

XXI a., ko gero, nėra nė vieno tobulo būdo pabėgti nuo Babelio prakeiksmo. Daugiakalbystės problema vis dar lieka aktuali ir nerasta tobulesnio jos sprendimo būdo nei žmogiškasis vertėjo potencialas ir svetimų kalbų mokymasis. Antra vertus, į daugiakalbystę verta žiūrėti kaip į dovaną, leidžiančią besimokant kalbų praturtinti savo kognityvinius gebėjimus, pažiūras, tapti atviresniems, lengviau priimti kitoniškumą.